

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12

Naročnina četrletno 15 Din,

za pol leta 30 Din,

za celo leto 60 Din.

Posamezne številke 1.50 Din.

Za inozemstvo celoletna naročnina 90 Din

Ljubljana, 7. aprila 1933.

Upravništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12

Poštočerkovni račun

Ljubljana št. 16.176

Rokopisov ne vračamo.

Oglasi po tarifu.

Tiska tiskarna Makso Hrovatin v Ljubljani.

Velike in male države

Male države in njihova usoda v preteklosti.

V drugi polovici 19. stoletja so se začeli ostvarjati velikanski kolonialni imperiji, in istočasno so stopile velike izvenevropske države kot enakovredni, več kot nevarni tekmovalci v krog, ki je hotel imeti besedo pri delitvi zemeljnega bogastva in oblasti. V tem času so zlasti male izvenevropske države druga za drugo izgubljale svojo neodvisnost, izginjale s političnih zemljevidov. Začelo se je vprav tekmovalstvo zlasti med evropskimi velisilami, katera bo zasedla in »civilizirala« kar največ »nekulturnih« narodov. V človeški naravi je, da skuša najti za vsako svoje dejanje, pa če je še tako očitno hudodelsko, nekako opravičilo, nekakšno »moralno« potrdilo nemoralnosti. In še ena človeška lastnost je, ki tako »nравstveno« umovanje širi in krepi: lastnost namreč, da človek kar takoj rad verjame, da je za vsakega, tudi za nasprotnika, dobro to, kar njemu koristi, in narobe seveda.

Od evangelijskega nauka, da ne stori svojemu bližnjemu, kar želiš, da se tudi tebi ne bo zgodilo, od te največje in najbolj osnovne resnice in pogoja vsakterega družabnega sožitja je pač človeštvo, organizirano v državah, še daleč, daleč...

V imenu civilizacije in kulture...

Zato so takrat nastali razni nauki, obrazlagani s precejšnjim, po navadi bolj navidezno-znanstvenim aparatom, katerih kratka vsebina in zahteva je bila vedno ta, da so nekateri narodi in države vnaprej določene, da vladajo nad drugimi. Od stanja civilizacije in kulture je zavisna večja ali manjša mistična primes, dodana tem naukom. In v bistvu sloni na teh naukih in načelih še danes imperializem velikih držav.

Dejanski uspehi velikih držav so dali tem naukom nekakšno stvarno podlago. Ena malih držav in državic za drugo je izginila in se vtopila v tem ali drugem imperiju. Če je kje znala ohraniti dalj časa svojo samostojnost, se je to zgodilo bolj zaradi ljubosumnosti velikih držav med seboj. Kratko in malo, vse je kazalo, da bodo male države prej ali slej izginile.

Vstajenje malih držav.

Pa se ni zgodilo. Narobe, veliko malih držav je praznovalo prav ob zadnjem svetovnem pokolju svoje vstajenje. In med njimi jih je večina, ki po prebivalstvu in obsegu ne dosegajo niti naše Slovenije.

Pa že vidim in slišim, kako odkimujejo modre glave: »Pa saj vendar taka mala država ne more živeti sama zase. Premalo ima dohodkov, in kdo naj jo brani pred sovražnikom, ko pa nima dovolj vojaštva. In... in...« Skratka, kdor bi poslušal to modrost, bi mislil, da je za male države najbolje, če se kar najhitreje podajo velikim, ki jim bodo odvzele težavno in odgovornost polno breme samozakonja in si ga z brezprimerno požrtvovalnostjo in samozatajevanjem zadele na lastna pleča.

Čudno le, da prav državljani teh malih držav nočejo tega sprediti. Življenje jih je pač izučilo, da je tako bolje, saj vendar ne dela nihče trajno samemu sebi škodljivih stvari. Zgodovina in politično izkustvo ga tudi učita, da veličina še ni nobeno jamstvo za obstanek in varnost. Velike države so v zgodovini prav tako nastajale in propadale, kakor majhne, in če je bila obrambna moč večja, se je našlo po navadi tudi več sovražnikov, in plen je bil seveda večji. Tudi danes imamo samo v Evropi celo vrsto majhnih držav, ki so v svojih mejah in v neodvisnosti bolj varne, kakor marsikatera velika. Vzemimo samo Švico, Luksemburg, Lichtenstein, Finsko, Estonijo, Litvo, Letonijo, San Marino, Andoro. Razen Švice in Finske nima nobena teh držav niti dveh milijonov ljudi. Tistega razloga o majhnih dohodkih pa pač niti ni vredno ometavati: če je država manjša, ima seveda manjše dohodke, a kajpada še manjše izdatke. Če bi mi ga ne bil svoje dni povedal neki slovenski politik — res, kaj vse postane lahko pri nas politik! — bi ga niti ne omenil. Za take »politike« je najbrž 400milijonska Kitajska s svojo brezprimerno revščino ideal, mala trimilijonska Švica ali Danska s svojo splošno blaginjo pa menda vsega pomilovanja vredna.

Oglejmo si n. pr. Andoro. Ta mala republika leži v pirepejskem gorovju, med Španijo in Fran-

cijo. Samo kakih 450 kvadratnih kilometrov meri in le nekaj nad 5000 prebivalcev šteje. Po narodnosti so prebivalci Katalonci, ta v zadnjih letih tolikokrat imenovani narod, ki si je prav zadnje mesece priboril v Španiji svojo avtonomijo. Da jo predstavimo še bolj nazorno: je nekako tako velika, kakor gorenjska dolina od Plavškega rovtva pri Jesenicah do Rateč, po obsegu in prebivalstvu.

Po tistih naukih o velikih in malih državah bi morala biti Andora torej zelo revna država, očitno niti ne vredna, da kakšna velesila stegne roko po njej. Pa kaj vidimo?

Dunajski »Neues Wiener Tagblatt« prinaša sestavek dr. Stephana Ronarta o

Andori, srečni republiki.

Med drugim pripoveduje:

»Če bi različni socialni preosnovatelji, gospodarski preroki in drugi zdravniki za krize, ki se prerivajo okoli mednarodnih bolniških postelj v veliki bolnici svetovnega gospodarstva, hoteli preživeti kratek dopust v Andori, bi prinesli domov lahko marsikatero zdravilno zelišče. Vse nalezljive bolezni, ki so napadle tako zavrtno naš svet: kronični računski primanjkljaj, visoki davki, brezposelnost, motnja trgovine, politična mrzličavost, valutna malokrvnost... so se ustavile pred rumeno-rdeče-modrimi mejniki Andore.

Najprej: Andora ne pozna davkov. Pa ne, ker bi bili Andoranci prerrevni, da bi jih mogli plačevati, ampak ker imajo dovolj pašnikov in planin, da jih lahko dajejo v najem sosedom iz ravnine. V najem pa jih daje kar država sama, zato pa ne rabi nobenih davkov. Razen tega proizvaja Andora tobaka in užigalic več, nego jih more sama porabiti. Presežek proda država in izkupiček pride v državno blagajno. Ta način ima tudi to veliko prednost, da ni treba državi vzdrževati carinikov in se boriti s tihotapci.

V novejšem času so odkrili čisto nov vir dohodkov za državno blagajno. Doslej so svojo pošto odpravljali navadno iz francoskih ali španskih uradov. Pred kratkim pa so raje začeli tiskati znamke. Skupiček bi ne bil kdo ve kakšen, če bi ne bilo na svetu — nabiralecve znamk. Kdor pozna to vrsto ljudi in njihovo strast, lahko presodi, kaj je pomenilo zanje dejstvo, da je začela doslej med

„Književnost“

Mesečnik za umetnost in znanost.

Nova revija izpolnjuje po svojem izrazito začrtanem programu kot edina te vrste svoje določeno mesto v slovenski revijalni književnosti. Njeno uspevanje priča, da ustreza neki potrebi, ki se mi zdi očitna zlasti pri resnejši mladini. Ta ne daje danes samo prednost socialno usmerjenemu leposlovju, ampak se bolj kot kdaj poprej teoretično pogloblja v socialno-ekonomsko vprašanja, kar je v današnjih razmerah razumljivo. Ako starejša inteligenca to stran svoje izobrazbe zanemarija, bo to v njeno škodo. Noben misleč, še manj pa socialno čuteč človek ne more ravnodušno gledati na velikansko borbo dveh svetov in na velika socialna gibanja, ki vidijo v novem družbenem in gospodarskem redu edino rešitev iz sedanjih bednih razmer. Znanstveni socializem, ki določa smer novi reviji, nam daje ključ do razumevanja tega gibanja, ki si ga naj kritični izobraženec skuša pridobiti iz prvega vira. Spoznal bi, da so klasiki znanstvenega socializma, predvsem njegov ustanovitelj, pri vsej zaključenosti in izključnosti svoje teorije duhovno dosti manj tesni kot mnogi njihovi učenci. Popolnoma more doumeti velikega misleca pač le kongenialen duh. Ta pa se bo veliko manj samozavestno skliceval pri vsakem koraku na mojstra in ne bo nikoli imel marksizma za priročen recept za mehanistično razlago vseh pojavov socialnega življenja. Mislim, da varuje pred doktrinarstvom, ki je v bistvu tuj marksistični teoriji, pač le živi stik z življenjem, z delovnim ljudstvom.

Praktičnega delavca mine vsaka ošabnost, ko spozna, koliko nevidnih sestavljalnic odloča v življenju pri vsakem resničnem uspehu. Živa vera v idejo ga obvaruje pred kompromisi bolj kot teoretična podkovanost. Zakaj omenjam to? Gotovo ne, ker si morda na tem mestu lastim kako sodbo o tem, kdo je dober in kdo slab marksist. Doživeli pa smo, da je socialistična politika opravičevala svojo oportunistično in protislovensko smer s sklicevanjem na nauk marksizma o postopnem in nujnem zbliževanju narodov, ki da mu avtonomistične težnje nasprotujejo. Vse naše narodno vprašanje je torej izmaliličilo v nasprotstvo med centralizmom in separatizmom, od katerih bi bil potemtakem prvi napreden, drugi pa nazadnjaški. Tu imamo prav značilen primer mehanističnega pojmovanja življenja in Marksove teorije. Socializem na Slovenskem v preteklosti in sedanjosti je poglavje, ki že dolgo čaka kritične osvetlitve. Pričakujemo, da bo »Književnost« tudi v tej smeri in še v marsikateri drugi vršila svojo nalogo. V svojih prvih štirih številkah je sicer prinesla že precej kritičnih misli za razčiščevanje nekih naših vprašanj, a zdi se, da je ost njenih polemičnih člankov le prenostransko naperjena v smer, kjer prav gotovo ne more iskati svojih glavnih nasprotnikov. (Saj srečavamo imena nekaterih njenih sodelavcev tudi pri »Sodobnosti«.) Mislim, da jo čakajo še hvaležnejše in važnejše naloge.

Revija je po zunanji opremljivosti skromna, videti pa je, da ji sodelavcev in gradiva ne primanjkuje. Poleg prevodov znanih proletarskih pisateljev prinaša izvirne literarne prispeke Adamiča, Klopčiča (lepo pesnitev Materino pismo), Janeža in Ču-

farja. Prevladujejo članki ideološke vsebine. Glavni sodelavci v tej smeri so P. Lem, T. Brodar in V. Kostanjevec.

Najzrelejši se mi zde prispevki P. Lema. Njegova življenjepisna študija o Marxu je kljub vsebinski zgoščenosti pisana zanimivo in jasno. Tu beremo, da je Marx kot lastno odkritje na področju zgodovine in politike navedel sledeče: 1. da je obstoj razredov vezan na določene zgodovinske razvojne borbe produkcije, 2. da razredni boj v meščanski družbi vodi nujno k diktaturi proletariata in 3. da ta diktatura pomeni le prehod k odpravi vseh razredov in k brezrazredni družbi. Članek: »Zgodovinski pregled revizionizma«, pojasnjuje, v čem so se po mislih ortodoksnih marksistov oddaljili Bernstein, Kautsky in drugi socialistični teoretiki od Marxa, in da je bistveno to, da so revizionisti zavrgli dialektično pojmovanje zgodovinskega razvoja, dialektika pa da je po Marxu oblika vsega gibanja, zakon vsega življenja in razvoja. Kritična študija »Mrzel in socialna književnost« ima očiten vzgojni namen, le ne vem, če je psihološko bila ubrana prava pot.

V. Kostanjevec razpravlja v posebnem članku o krizi in propadanju meščanske narodno-gospodarske znanosti, ki da je opustila objektivne metode klasične polit. ekonomije, katere vrhunec in zaključek je Marx. Neznanstvene, subjektivistične (apologetične) metode današnje narodnogospodarske znanosti morajo nujno vesti do dvoma o sami možnosti in o smislu gospodarske teorije.

Najobsežnejše delo je Brodarjeva razprava: »Nacionalno vprašanje kot znanstveno vprašanje«, menda doslej najbolj kritična razprava o tem pred-

znamkarji nepoznana država tiskati znamke. No, in republika Andora je služila denar...

Cesta iz Andore čez Pirenejsko pogorje je bila že davno potrebna. Ali cesta čez 2400 m visoke prevale bi bila draga in bi se tako mali deželi komaj obnesla. No, Andoranci so dali Francozom nekaj vodnih koncesij in danes imajo lepo gorsko cesto, ki olajšuje Andorancem promet z inozemstvom in donaša državi denarja.

Andora ima dvanaest šol — dovolj za 5200 ljudi. Pa samo šest jih vzdržuje sama. Kajti ko so katalanski Andoranci uveli poleg lastnega jezika v svojih šolah še pouk v španščini, se to ni dopadlo Francozom. Brž so ustanovili poleg vsake teh šestih šol še po eno francosko. In tako ji polovico šol vzdržuje inozemstvo.

In ker hočejo živeti Andoranci v miru in prijateljstvu s svojimi sosedi, zato ne sklepajo z njimi nobenih prijateljskih in trgovinskih in carinskih in bogve kakšnih še pogodb, in devizne in valutne naredbe so jim nepoznana reč. Tudi za vojsko se jim ni treba brigati, in proračuna zanjo sploh ni treba pripravljati. Šestintrideset državljanov tvori menjaže se oboroženo pripravljenost republike. Pa niso menda niti preveč pripravljeni, niti preveč oboroženi.

Nauk Andore

Je torej ta, da se naj gredo raje velike države učiti k malim, kako živeti brez sporov na tem vsepovsodi sprtem svetu, nego narobe. Male države bodo učile velike. Ta nauk se sicer morda nekoliko upira poprečni slovenski, pa morda še marsikateri drugi podložniški pameti. Pa samo zaradi napačne perspektive in še bolj napačnega vrednotenja. Kajti veličino le preradi istimo s kakovostjo. Pa je samo količina, ki kakovost k večjemu ovira, če je morda sploh ne izključuje.

Nemška uganka

Ni ga političnega dogodka, ki bi ne imel svojega postanka in vzroka v bližnji ali daljnji zgodovini. Če hočemo torej katerikoli politični pojav pravilno razumeti, moramo najprej spoznati in razumeti njegovo zgodovino.

Zgodovina je vedno nova v obliki svojega razvoja in se hkratu v svojih osnovah vedno ponavlja. Zato je vsak pogled v sodobnost, v nastajajočo zgodovino, prav tako zanimiv kot poučen.

V ospredju evropskega političnega življenja stoji danes še vedno Hitler in zmaga njegove narodnosocialistične stranke v Nemčiji. Zmagala je stranka, nastala šele po vojni, ki so jo še pred nekaj leti označevali resni in globokomurni opazovalci nemškega političnega življenja za neresno, demagoško, iz povojne razdraženosti porojeno in obsojeno na skorajšnji pogin. Zmaga nemških narodnih socialistov nam dokazuje, kako se je od tuja večina politikov ljudskim množicam in njihovem nastroju. Zato je prišla Hitlerjeva zmaga zanje prav tako nepričakovano, kot zgodovinsko — zaslužno.

Napačno bi bilo, podcenjevati pojav, ki je združil skoraj polovico vseh Nemcev okoli sebe. Ali

prav tako napačno bi bilo, pasti v drugo skrajnost in ga precenjevati. Pravilno in kritično gledanje na njegov postanek in razvoj, na misli, ki so ga razgibavale, in na gospodarske in politične vzroke, ki so ga hranili, nam bo dal ključ do razumevanja in nam bo obenem pomagal, da zavzamemo naproti njemu stališče, ki je najbolj v skladu z našimi narodnimi in političnimi koristmi.

Narodni socializem je nastal iz premaganega in v versailleskem miru ponižanega nemškega nacionalizma. Socialno pomeni odpor izobraženca, uradnika, malega obrtnika, usposobljenega delavca, zadolženega kmeta, skratka vsega srednjega stanu proti brezprimerno hitri in vsestranski proletarizaciji, posledici izgubljene vojne, denarne inflacije, obubožanja zaradi velikih odškodninskih plačil. Moralno opravičilo njegovega demokratizma, nasilnih načinov udejstvovanja in volje, priti za vsako ceno in z vsakterim sredstvom na površje, mu je dal komunizem: kar je tebi prav, mora biti tudi meni dobro.

Vendar nam pa vse to še ne more razložiti, odkod ta skoraj brezprimerni uspeh in narast narodnega socializma. Kajti vse te vzroke nemške stiske so spoznali tudi drugi, in tudi drugi so skušali, da jih izrabljajo po svojih močeh v svojo korist.

Pred seboj so imeli narodni socialisti zgled Italije. Ta gled je bil skoraj v vsakem pogledu odločen zanje, prav kot svoje dni pri nas za Orjuno. Posnemali so ga od uniforme do načina pozdravljanja. In kar smešno se zdi opazovalcu, ki stoji ob strani, ko se pozdravljajo Nemci, po lastnem prepričanju najbolj čisti Germani, na »rimski način«, to je s povzdignjeno roko. Sicer je verjetno, da bodo skušali dati svojemu gibanju sedaj, ko so prišli na oblast, bolj izvirno vsebino. Vendar pa je nedvomno ta miselna odvisnost nekaj, kar rahlja njegovo podstavo.

Od vsega začetka so bili narodni socialisti mojstri v obdelavanju množic. Niso jim prihajali z učnimi predavanji in zamotanimi vprašanji. Vsaka misel, vsaka zahteva je bila taka, da jo je moral razumeti in sprejeti najpreprostejši um. In odtod njihovi uspehi. Kajti dušeslovje množice zahteva, da se mora najbistrejši um ravnati po najpreprostejšem, če naj se množica sploh začne gibati in misliti.

In čuda preprosta je vsa miselna vsebina narodnega socializma. Vse te revščine je kriv versailleski mir, ki je natovoril nemškemu narodu odgovornost za vojno in milijardne dajatve, marksizem, ki je s svojim prevratnim šuntanjem baje zakrivil nemški poraz, demokratizem, ki omogočuje, da se širi v Nemčiji komunizem, ki baje izpodjeda korenine nemškemu narodu. Kaj zato, če je Nemčija leta 1914 napovedovala vojne kar po notah, če je zavedno uničevala sovražne dežele! Kaj zato, če je stiska velika tudi v deželah in pri narodih, kjer ima marksizem malo ali nič besede! Vsak človek pač najraje sliši, da je drug kriv njegove nesreče in ne on sam. In spričo tega dejstva ima demagog lahko delo. Danes je večina Nemcev prepričana, da so jim napravile mirovne pogodbe veliko krivico in da se v kratkem popravijo. Prvi uspeh je že tu: Anglija že premišljuje v zvezi z Italijo prav resno, kako bi Nemcem ustregla. Ta nemška enodušnost pa je tudi dokaz, kaj vse lahko doseže narod, če le odločno in strnjeno nastopa.

tudi toliko osnovano, kot govoriti pri »Književnosti« o Kreftovi družini.

4. številka prinaša z jedko satiro pisane glose V. K. o člankih nekaterih glavnih sotrudnikov »Sodobnosti«. Sociološka izobrazba daje v političnih polemikah neko gotovost, ki je nam ne nudi še tako široka duhovna izobrazba, če je preveč literarno usmerjena. V. K. piše samozvestno: »Čuli smo že očitke, da uvažamo pri nas ostrejšje polemične metode, kakor so bile doslej v navadi. Ponosni smo na to, če nam uspe te ostrejšje metode udomačiti, kajti le ostra, direktna in jasna polemika je v stanju zgibati to gnilih kompromisov polno stanje pri nas, ki drži v močvirju.« Moti se V. K., če misli, da takih ostrih polemičnih metod pri nas ne poznamo. Bile so včasih prav zelo udomačene, in naša žurnalistika jih ni prostovoljno opustila. No, pred močvirjem nas niso obvarovale, prej nasprotno.

Da je »Književnost« borbeno, je v redu in drugače biti ne more. Samo da se borbenost najbolje izraža že v sami logični ostrini polemike, dokazovanja in zavračanja, in je ironiziranje, apostrofiranje in drugo umesten ali pa tudi neumesten dodatek. Mnenja sem tudi, da nalaga anonimnost pisca neke ozire glede oblike polemike, ako je naperjena proti avtorju, ki se je s celim imenom podpisal, sicer se bo streljanje izza plota vse preveč udomačilo, čeprav upoštevamo pri tem, da je anonimnost neprosto voljna in zato opravičljiva.

Ob priliki, ko sem povedal svoje mnenje o novi reviji, naj še opozorim na založbo »Nova knjiga«, ki jo je osnovala skupina okoli »Književnosti« z namenom, da v prvi vrsti izdaja znanstvena dela sociološke vsebine. Naročilni pogoji so ugodni.

X. Y.

Op. uredn. Ko je bil zgornji članek že stavljen, je uredništvo prejelo 5. številko »Književnosti«.

Rado in veliko govore o Hitlerjevi diktaturi. Najraje pač tisti, ki si diktature sami žele ali ki morajo opravičevati že obstoječo. Toda Hitlerjeva vlada ni diktatorična v zmislu državnega absolutizma, kot je bila na primer Alfonzova diktatura na Španskem. Res je, Hitler je še nedavno tega govoril o diktaturi, ki jo zahteva zase in za svojo stranko. Res je tudi zatrjeval, da se ne umakne zlepa, ko pride do oblasti. Res je nazadnje, stranke in vlade, ki so mu miselno blizu, so za diktaturo. To pa nas ne sme motiti, da ne bi spoznavali in priznavali položaja, kakor je. Hitlerjeva vlada je zakonita in kljub dejanski izločitvi parlamenta še vedno parlamentarna, kajti parlament je izločila z njegovim lastnim pristankom.

Zmago narodnega socializma, ki ne opravičuje samo, ampak tudi potrjuje nasilstvo, je razumeti iz razvoja nemškega političnega življenja. V umskem življenju Nemca se demokratični in parlamentarni način še ni utegnil zasidirati, ker so ga zavirali številni monarhi in junckerji ter kratka doba ustavnega življenja. Zato je manjkal strankam listi čut odgovornosti, ki ga imajo stranke v demokratičnih državah z daljšim ustavnim izročilom. Načelo demokratičnosti zahteva, da brezpogojno spoštujemo prepričanje nasprotnikovo. V Nemčiji pa je vladala strankarska strast, ki ji je vedno bolj šlo za tem, da se uveljavlja z uničevanjem nasprotnika, kot z lastnim pozitivnim delom. Strast, ki jo mi tako dobro poznamo, saj je pri nas morda še za stopnjo bolj razvita. Stranka, ki pride na vrh, si šteje za svojo prvo in poglavitno dolžnost, da najprej uniči svojega političnega nasprotnika. Če pri tem skoraj ne pride do drugega dela, kaj zato! Glavno je načelnost, kakor se takemu nasilstvu lepo poljudno pravi, in ta načelnost obstaja zvečine v tem, da duši z zakonitimi in manj zakonitimi sredstvi načela in prepričanje nasprotnika. Taka strankarska strast in zagrizenost je pa kot malo kaj sposobna, da omaje v ljudeh vero v demokratično misel, katere pogoj je pravičnost in spoštovanje vsakterega naziranja in prepričanja.

Narodni socialisti govore danes radi o nemški revoluciji. Nekako tudi po pravičji. Vsak pojav, ki revolucija, prevrne pravne, npravstvene in socialne osnove državnega življenja, je revolucija, prevrat. Razlikovanje revolucij v prave in protirevolucije je omedlno moraliziranje, ki najmanj pristaja tistim, ki so svojo revolucijo izvedli brez moralnih pomislekov. In s teh vidikov se da beseda o revolucionarnem narodnem socializmu opravičiti. Ne smemo pozabiti na drugo neogibno posledico tega spoznanja: brž ko pride revolucionarno gibanje do moči, preneha biti revolucionarno. Kajti v hipu, ko je uveljavilo svoj pravni in socialni sestav, mora samo gledati, da ga ohrani, ne pa da ga zopet »prevrne«. To je treba imeti vedno v mislih in pred očmi, kadar začne govoriti Hitler o kakršnemkoli »protirevolucionarnem« gibanju, po znanem receptu.

Kakšne možnosti ima narodni socializem za bodočnost? In kakšen je njegov pomen za nas in za razvoj evropskega političnega življenja?

V vladi sta danes dve dovolj različni skupini: nacionalistično delavstvo in malomeščanstvo okoli Hitlerja, veleposestvo in kapital pa za Papenom in Hugenbergom. Ena ne more ta hip vladati brez druge. To je, kar ju družijo, in to je tudi edino kar ju družijo. Sicer pa imenujejo Hugenbergovi in Papenovi ljudje Hitlerja kar naravnost demagoga. Hugenberg je na volitvenih zborovanjih celo svaril pred narodnosocialistično vero in pred nacionalnim boljšeizvom. Sedaj po volitvah so seveda nekoliko bolj previdni, in na zunaj proti Franciji in Poljski ter na znotraj proti komunistom in socialnim demokratom jih je ena sama nemška edinost.

Naravno pa je, da bi se obe stranki slej ko prej radi ena druge otrsle. Kljub neugodnemu številčnemu razmerju je realna moč velekapitala in junckerjev velika. Hitler sicer zdaj ni več toliko odvisen od njihovega denarja, odkar je dobil državno blagajno v roke. Toda zaveda se, da je še vedno odvisen od dobre volje preds. Hindenburga. Slika o priliki potsdamskih svečanosti zaradi vojnih žrtev, ko stoji nemški državni kanceler Hitler pred nemškim državnim predsednikom v najpogornejši pozi vojaškega novince pred vsemogočnim narednikom, je vzbudila povsod prav toliko pozornosti kot posmeha.

Toda Hitler ima večje množice za seboj kot junckerji. Zato je prav lahko mogoče, da se jih bo skušal kmalu otrsiti. Moral bo hiteti, kajti množice imajo njegove obljube in te obljube bo treba spoznati. Dalj ko bo odlašal, bolj bo pojemala njegova moč. Delitve političnega dela ne trpi noben fašizem, zato se je tudi italijanski kaj kmalu otrsela vseh aristokratskih in velemeščanskih pomagačev. Razvoj bo potisnil Hitlerja v prav to smer.

Skoraj čisto zanesljivo pa lahko rečemo, da je narodnosocialistična stranka ostala republikanska kljub vsemu koketiranju s princii. Kajti narodni socializem je gibanje množic, ki so v nešteto stvarih zavedno in namenoma obračunavale s preteklostjo, in ki so se zbrale okoli izbranega vodnika. Nobenega razloga nimajo za zdaj, da postavijo na njegovo mesto vodnika po »božji milosti«, ki bi jim utegnil še kedaj kvariti uspehe preteklosti in

metu. Pisana je kot kritika Vidmarjeve knjige »Kulturni problem slovenstva«, kar njeno preglednost zelo zmanjšuje. Seve nudi Vidmarjevo subjektivistično gledanje na predmet mnogo prilike za rezko kritiko, ki jo Brodar tudi najizdatneje izrablja. Pozitivnega ne najde na Vidmarjevem delu nič. Kritika se še nadaljuje. Zato bo treba o njej pozneje posebej spregovoriti. Premnogo vprašanj razgrinja, o katerih tudi v marksističnih vrstah ne vlada enotno mnenje. Narod opredeljuje kot zgodovinsko nastalo enoto jezika, ozemlja, gospodarske povezanosti in duševne konstitucije, ki se izraža v skupnosti kulture. Opredelitev je porabnejša kot marsikaka druga, a pred kritiko ne ostane neoporečna. Popolnoma je treba B. pritrditi, ko pravi: »Kulturni problemi slovenstva se ne dajo obravnavati izolirano od političnih in ekonomskih vprašanj slovenskega naroda, kajti vsi ti se izprepletajo v gosti mreži medsebojnih odvisnosti, ki so si med seboj kakor vzroki in posledice.« Ni treba biti marksist, da prideš do tega zaključka. Nasproti biološko-metafizičnemu, to je statičnemu pojmovanju naroda ima marksistično in vsako dinamično, ki vidi v narodu produkt skupne zgodovinske usode, to prednost, da je optimistično in nam utrjuje vero v napredek in bodočnost naroda. Prav bi bilo, da bi naše revije ne šle molče mimo Brodarjevih izvajanj. Nekoliko ošabni in presamozavestni ton naj nikogar ne moti. Toliko je odprtih vprašanj, o katerih bi bila debata hvaležna. Ni pa treba, da bi se venomer vrtela okrog Vidmarjeve osebe. Pozitivno stran Vidmarjevega dela je ocenil Ude, negativne ocene je tudi že dovolj. Od Vidmarjeve strani res ne preti za idejno smer »Književnosti« nobena nevarnost. Kot izrazit individualist se čuti srečnega v svoji osamelosti in menda nima ambicije, da bi snoval kako ideološko šolo. Govoriti o »Vidmarjevi družini« se mi zdi po priliki

načrte za bodočnost. Če torej gledamo na fašistično Nemčijo kritično, vidimo, da je za zdaj še toliko zavzeta od notranjepolitičnih vprašanj, da ni računati s kako večjo zunanjepolitično aktivnostjo. Ob ljube ljudstvu jo bodo seveda silile, da postavlja zunanjepolitične zahteve. Toda te zahteve bo skušala uveljaviti z diplomatskimi sredstvi. Vnanjepolitičnih sporov pa za zdaj ne bo iskala, že ker bo imela z domačimi več kot dovolj opravka.

Beseda Madžarski

V nemški nacionalistični reviji »Volk und Reich« piše Karl v. Loesch o razvoju nemške narodne misli v Nemčiji in izven njenih meja. Na Madžarsko in njeno manjšinsko politiko naslavlja te sicer prijazne, pa tudi resne besede: »Do Madžarske gojimo mi Nemci izredno topla čustva; vendar pa nas to ne sme ovirati, da ne bi kedaj jasno in odločno izjavili, da mora Ogrska z madžarizacijo Nemcev dokončno prenehati. Nele naše narodno čustvo, temveč tudi politična praksa nas sili k temu; kajti noben nemški politični voditelj v deželah, ki jih je morala Madžarska odstopiti ostalim nasledstvenim državam, ne bo niti aktivno niti pasivno delal na to, da se kdaj ti kraji priključijo Madžarski, ki je svojo švabsko manjšino narodno nasilno prilikovala.

V desetletju manjšinske zaščite in Bethlenovih šolskih odredb izkazuje nemška manjšina na Madžarskem 13% padec. Zato bo vsakdo, kdor čuti v bivših deželah ogrske krone nemško, in zlasti še kdor čuti slovaško, slovensko, hrvaško, srbsko, rumunsko ali rusinsko, dobro pomislil na bodočo usodo svojih sonarodnjakov v primeru, da bi prišlo do priključitve teh krajev k Madžarski. Razumljivo je, da bo prišel pri tem do zaključkov, ki ne bodo ravno naklonjeni misli Velike Madžarske. Kajti tega, da bi Madžarski, ki je doslej manjšine nasilno madžarizirala, po razširitvi svojih meja postala nenadoma manjšinski raj, ne veruje nihče. Trenutna politika okrnjene Madžarske in njena družba — saj od te domala vse zavisi — si torej kuje sama železni obroč vseh, ki se nočejo dati pomadžariti. To ni brez pomena tudi za madžarsko manjšino v nasledstvenih državah, zlasti, če pomislimo, da je v primeru z nemadžarsko znatno manjša in da je zelo neugodno naseljena v obmejni Rumunski in Jugoslaviji. Podatki ogrske statistike so torej največje propagandno sredstvo za teritorialno nedotakljivost nasledstvenih držav in nehoti podpirajo romanizacijo in slavizacijo Nemcev in Madžarov. Praga, Beograd in Bukarest so lahko zadovoljni...

Vprašanje pa je treba postaviti tako: Ali se je okrnjena Madžarska sama pri sebi odrekla svojim bivšim pokrajnam in ne misli več na njihovo ponovno pridobitev? Kajti le tako bi bila brez nadaljnjega razumljiva njena narodnostna politika; če se namreč hoče zadovoljiti z minimalnim programom: s popolnim pomadžarenjem okrnjene Madžarske in s pridobitvijo ozkega madžarskega ozemlja vzdolž Donave na Češkoslovaškem, nekako do Bratislave, s čimer bi se najbrž Praga končno tudi strinjala. Ali pa misli, da je dovolj močna, da se bo lahko z lastno in svojih zaveznikov vojaško silo polastila izgubljenih dežel in jih tudi proti volji njih prebivalcev nasilno obdržala? Videti je, da je oboje neverjetno. Pač pa se zdi, da bi bil neki tretji način mogoč: stremeti za obojim; doma vse pomadžariti, v evropski javnosti pa ustvarjati razpoloženje za Veliko Madžarsko. Toda to je naivna zaslepljenost, ki bi odgovarjala n. pr. nemški politiki, ki bi šla za tem, da uniči v Nemčiji poljsko šolstvo, na drugi strani pa verjela, da tega ne opazijo v koridorskem ozemlju...

V nadaljnjem članku avtor resno poziva Madžarsko, da korenito izpremeni svojo dosedanje manjšinsko politiko, zlasti še, če hoče, da ji bo Nemčija v Ženevi tudi v bodoče stala ob strani v vprašanjih narodnostne in revizionistične politike.

Širite, naročajte

in priporočajte

tednik

„SLOVENIJA“

OPAZOVALEC

Višja kultura naj plačuje

»Pohod« predava v zadnji svoji številki o »Izmozgavanju Slovenije v prid Srbije« in ugotavlja, da mi »Slovenci ne moremo pričakovati, da bi se

znižala odstotna mera naših davkov na odstotno mero našega prebivalstva«. Pravi, da je čisto pravilno, če plačujemo več, kot drugi deli naše države, in sicer zategadelj, »ker smo pač mi najbolj kulturni v tej državi«. In da je čisto v redu, če »Slovenija več plačuje državi, kot pa dobiva od nje«, ter da »drugače biti ne more«.

To, da naj plačujemo davek na svojo višjo kulturo in zaradi nje, je izum, ki je mogel nastati res samo pri »Pohodu«. In zdaj vemo, da »drugače biti ne more«, kot da plačuje naš delavec, ki ima 5 členov družine in zasluži 500 dinarjev na mesec, štirikrat toliko sladkornega davka, kot srbski kmet. Kajti srbski kmet ima dovolj mesa in moka v svoji kašči, in ni mu treba za zajutrek in večerjo, dostikrat celo za kosilo čaja ali kave, kakor našemu delavcu. Ta je namreč bolj kulturni, zato nima kašče z mesnino in moko in jih tudi ne rabi. Zato mora otepati čaj in kavo, pri čemer je sladkor včasih skoraj edino hranivo. In če je naš kmet izrabil domače vodne sile, da bi mu ne bilo treba kupovati ameriškega petroleja ali ograzati z lojenico vnetljive lesene in s slamo krite skednje in hleve, naj le zato plačuje petkrat toliko davka od elektrike, kot v drugih delih države. Kajti elektrika, to je višja kultura in višja kultura naj plačuje, tako uči »Pohod«.

Mi smo mislili, naj plačuje davke tisti, ki jih lažje plačuje, ki ima več premoženja. In mislili smo, naj se višja kultura ne obdavčuje, ampak kvečjemu z razdavčevanjem podpira. In drugod po svetu mislijo prav tako.

Uradna slovenščina

Davek od službenih prejemkov plačujemo tudi v Sloveniji že več let. Dali so nam posebne »knjižice uslužbenskega davka«, ki so po 2 dinarja in v katere moramo prilepljati davčne znamke. Ze napis teh knjižic ni pravilen. Knjižica je kvečjemu »Knjižica za uslužbenški davek«, ne pa »Knjižica uslužbenskega davka«, ker uslužbenški davek ni lastnik te knjižice, kot n. pr. imenujemo Matevžev kozolec za to Matevžev, ker je Matevž lastnik kozolca. Na zadnji strani »Knjižice uslužbenskega davka« je pa natisnana davčna lestvica, ki ima natančno takle napis: »Za hišno služničad se plačuje davki samo na plačo v denarju in sicer na mesečno po sledeči lestvici.« Na to sledi lestvica, za njo je pa tiskano tole: »Preko 2000—din mesečno poišči davek lestvici št. 2 v čl. zak. o nep. davkih.« Kakšna je hišna služničad ne vemo, zdelo se nam je vedno, da plačujemo davek na mizo v davkarji, ne pa na plače, in sicer vsak mesec, ne pa mesečno. »Preko« ne pomeni »več«, da bi še kdo iskal davčni znesek za »lestvici«, torej za lestvico, ne zase, je malo verjetno! Besedilo, ki smo ga navedli iz »Knjižice uslužbenskega davka« nas prav hudo spominja na nemškega sodnika iz starih časov v Brežicah, ko je zasliševal fante, ki so lovili ribe v Savi ter jim očital, da so »Savo ribali« ali pa na tistega kadija v Črnomlju, ki je po besednjaku prestavljal nemško orožniško ovadbo v slovenščino ter je dejal obtoženki, ki je ozmerjala orožnika ter prevedel nemško besedo »grobe« tako, da je dejal obtoženki, da je bila »z orožnikom debela«.

Uradniški zapor v sobi

Časniki so poročali, naj bodo 2. t. m. uradniki-upokojenci doma, ker jim morajo pismonoše osebno izročiti pokojnino. Razumemo, da ni prav, ako mora pismonoša večkrat iskati naslovljenca, da mu izpruži pokojnino; toda zaradi tega, ker so se v drugih krajih države vršila sléparstva, ni treba, da bi se tudi pri nas izvajal nekaj zapor v sobi dobesečno. Kakó pa je bilo svoje dni? Ali ni možno pravilno pooblastilo? Ne izvajajmo vendar vsake odredbe do pretiranosti in smešnosti.

Demokratska vojska in zunanja politika

Češko-slovaški zunanji minister je priobčil v »Prager Rundschau« nekaj tehtnih misli o demokratski vojski in zunanji politiki. Beneš misli, da krajevna vojna ni verjetna in bi se je Čehom tudi ne bilo treba bati. Ali najbrž bi vsaka evropska ali svetovna katastrofa potegnila tudi Češko-Slovaško s seboj. Zato zastopa evropsko orientacijo. »Okoliščine nas silijo, da sodelujemo vedno s kako evropsko velesilo in hkratu z vso Evropo. Zato moramo gojiti politiko Zveze narodov, dokler pa ta ni dovolj močna in dejavna, moramo biti trdno zvezani z državami, ki imajo enake naloge in koristi. Zato se trudimo, da trdno zvežemo našo državo in naš narod z zapadnoevropsko civilizacijo, prav tako pa tudi svoje interese z interesi zapadne Evrope. Zapadna Evropa mora imeti življenjski interes, da smo in uspevamo. V tem zmislu delamo tudi na svoji vojaški organizaciji, ki jo podrejamo vedno dolžnostim, ki jih imamo do Zveze narodov.«

Masaryk kot simbol . . .

Ob nedavni 83 letnici predsednika Masaryka je pariški »Petit Journal« napisal med drugim tudi sledeče: Med velikimi osebnostmi našega razgibanega obdobja ni morda večjega lika kot je lik prezidenta Masaryka. Ta otrok naroda, sin revnega kočijaža, ki je iz kovaškega pomočnika postal voditelj 15 milijonskega naroda, je domala legendarna prikazen. Toda veliki Masarykov uspeh je morda manj občudovanja vreden, kot sredstva za dosego tega uspeha. Da so si drugi utrli svojo zmagovito pot k uspehom, so morali premagati razne pomisleke, širiti okrog sebe nesrečo in obup, dočim se je Masaryk povzdignil do najvišje stopnje v službi splošne blaginje svojega naroda in vsega človeštva. V sedanjem težkem času, ko si stojijo razni narodi sovražno nasproti, je predsednik Masaryk morda edini državni glavar, ki morda najbolje simbolizira enotnost svojega naroda in voljo za medsebojno sodelovanje narodov. Njegovemu vplivu se je zahvaliti, da Nemci od leta 1926. nprestano sodelujejo v vladi. V današnji nevarno razgibani Evropi ohranja predsednik Masaryk samozavest splošno človeške biti in jo brani z ugledom, ki je zvezan z njegovim imenom. Medtem ko se povsod porajajo revolucije in diktature, brani Masaryk učinkovito in z mirnimi sredstvi s pomočjo svojih sodelavcev najbolj izpostavljeno trdnjavo demokracije.

GOSPODARSTVO

Ob proračunu

Finančni minister je v proračunski razpravi poročal med drugim o visokem bremenu za pokojnine. Pri tej priliki so povedali nekateri poslanci prav zanimive stvari. Narodni poslanec Gavrilović je poročal, da je bilo pred nekaj leti v naši državi 45.000 upokojencev. K tej številki bi pripomnili, da je za naše razmere dovolj velika, in da jo je mogoče razložiti le iz neprestanih prevedb, redukcij in preosnavljanja državne uprave. Delalo se je pri tem tako malo gospodarsko, da kaj. Na eni strani so upokojevali skušeno uradništvo in ga pošiljali z nezadostno pokojnino postopat, na drugi so pa nastavliali nove, neizkušene, ker se je po navadi kaj kmalu pokazalo, da so reducirane službe potrebne in da bi brez uradnikov zastalo delo. Ker pa ti uradniki novinci svojemu delu niso bili kos, so jih pri prvi priliki zopet dobršen del reducirali, in zopet kajpada nastavliali nove. In tako dalje v napačnem krogu. Posledica: na enem uradniškem mestu, ki bi ga še danes lahko upravljali prvi sposobni uradnik, in sicer dobro upravljali, je danes mlajši, manj skušeni uradnik, a za njim stoje eden, dva, ali včasih celo trije upokojenci. Jasno je, da država vsem tem trem ali štirim ne more veliko plačevati, ko gre dejansko za eno samo potrebno službeno mesto. Posledica: preveliki izdatki in primanjkljaj v državni blagajni na eni, nezadovoljni, ker premalo plačani državni uslužbenici na drugi strani. Namesto da bi bilo v korist in zadovoljstvo obeh strani prav narobe: en dobro plačan javni uslužbenec, namesto treh ali štirih slabo plačanih, in še prihranek v državni blagajni in s tem pri davkih, ki jih ljudje tako težko plačujejo.

Tako očitna je ta resnica, da jo oznanjajo z bolj ali manj poklicanih mest že leta. Človek bi mislil, da se bomo že kdaj po njej ravnali. Pa se godi prav narobe! Kakor je poročal isti poslanec Gavrilović, je naraslo število upokojencev prav v zadnjih letih od 45.000 na 60.000! In pomisliti je treba, da so ti upokojenci zvečine ljudje v najboljših letih, voljni in sposobni za delo. Tudi z narodno-gospodarskega stališča je torej tako upokojevanje v množicah in pred doseženo popolno službeno dobo škodljivo.

Še nekaj je treba pripomniti, ker je večina ljudi o tem nepoučena. Državni uslužbenici so plačevali že prej v Avstriji in plačujejo tudi danes prispevke za pokojninski sklad. Pri nas je še ta novost, da morajo ta prispevek odrajtovati celo upokojenci sami. Preračunan je pa ta prispevek tako, da bi državi sploh ne bilo treba nič prispevati, če bi pustila, da vsak uradnik pošteno odsluži svojo službeno dobo. Če je nepošten ali nesposoben, ga tako vsaka vlada lahko takoj odslovi. Če morajo torej priti v proračun tako velikanski zneski za pokojnine, je to zgolj posledica odvečnih upokojitev.

Recept je torej zelo preprost: pokojnina naj se plačuje samo tistim, ki so dejansko služili državi. Upokojujejo naj se samo tisti, ki so doslužili svoja leta. Namesto da bi nastavliali nove uradnike, naj vlada pred vsem pregleda, če ne bi bila cenejša reaktivacija starih.

In če se zgodi tako, bo lahko v nekaj letih zmanjšan državni proračun pri izdatkih za eno milijardo, zadovoljni bodo uradniki in upokojenci. In še bolj plačevalci davkov!

Širite in naročajte naš tednik!

MALI ZAPISKI

Spremembe pri Pokojninskem zavodu.

Nedavno tega je odstavil minister za socialno politiko predsednika Pokojninskega zavoda Vrtovca in imenoval prejšnjega velikega župana dr. Baltiča za predsednika. Vrtovec se je pritožil na državni svet, in ta je razveljavil omenjeni odlok ministrstva kot protizakonit. Z ozirom na to je minister za socialno politiko sploh razpustil upravni odbor Pokojninskega zavoda in imenoval za komisarja zopet dr. Baltiča.

Dve politični povesti.

Zgodovina, podana v prijazni obliki povesti, je danes zelo priljubljena in se uveljavlja bolj in bolj poleg življenjepisnega romana. Ne bomo preiščevali, če in za koliko te vrste povesti jemljejo ljudem čut in zmisel za pravo zgodovinsko znanost, dejstvo je tu in izogniti se mu ne more nobena književnost. Ena takih povesti je »Apis in Este«, ki opisuje izvir svetovne vojne s slikanjem dogodkov, ki so se vršili okoli dveh mož: Apisa, srbskega kapitana Dragutina Dimitrijevića, ki je s tovariši umoril srbskega kralja Aleksandra Obrenovića in njegovo ženo Drago Mašin in bil med svetovno vojno ustreljen na solunski fronti, in Este-a, avstrijskega prestolnega naslednika Franca Ferdinanda, ki je bil umorjen 1. 1914. v Sarajevu. Druga je izšla prav te dni. Je to obsežna povest konca svetovne vojne: »To je bil konec...« (»Das war das Ende...«) Obe knjigi je napisal nemški pisatelj Bruno Brehm, ki je bil rojen leta 1898 v Ljubljani, kakor navajajo nemški listi.

Prepovedana knjiga.

Minister za notranje stvari je prepovedal uvažati in širiti knjigo »La Jugoslavia contra l'Italia«, ki je izšla v Rimu.

Politika in literatura.

Leposlovno ustvarjanje je ostalo v Španiji, kakor piše F. Wahl v »Frankfurter Zeitung« kljub političnemu prevratu, ki je imel v ostalem velik vpliv na kulturne, gospodarske in socialne razmere v državi, domala nedotaknjeno: »Kakor silno je tudi vzrok novega časa razgibal duhove, prevrat sam je pustil leposlovno le neznatne sledove. Pomembnejših ustvariteljskih sil ni mogel razviti. Poleg tega je še treba upoštevati, da je nova država moze peresa, ki so se zastavili zanjo, večinoma porabila za praktične, politične naloge.«

Križa avstrijskih gledališč.

Kritični gospodarski položaj, ki ne prizanaša nobenim ustanovam, je izredno hudo zadel tudi avstrijska gledališča. Provincialna gledališča se nahajajo v težkem gmotnem stanju in jih po vrsti zapirajo. Izmed mnogih pokrajinskih gledališč delujejo trenutno samo gledališče v Gradcu, Linzu in Salzburgu; po zadnjih vesteh pa je sklepati, da bodo tudi ta prenehala v najkrajšem času, tako da bodo v Avstriji delovala edino le osrednja dunajska gledališča.

Tujski promet v Sloveniji.

Leta 1932. je obiskalo Slovenijo 116.201 tujec, kljub hudi gospodarski krizi ne mnogo manj kot leta 1931. Izmed teh je bilo 86.865 Jugoslovancev, 9844 Avstrijcev, 4751 Nemcev in 4724 Čehoslovancev. Ljubljano je obiskalo 48.587 tujcev (pretežno Jugoslavlani, Avstrijci, Italijani, Nemci, Francozi, Madžari), Bled 15.744 tujcev (pretežno Jugoslavlani, Nemci, Avstrijci in Čehoslovanci), Rogaško Slatino 6003 tujci (pretežno Jugoslavlani, Madžari in Avstrijci).

D. S. Merežkovskij:

Napoleon

(31. nadaljevanje.)

More li to storiti? More. Hoče li? Je li vredno hoteti? Lipska predmestja so se mu zasmilila, ni jih sežgal; mar naj sežge Francijo — svet? Ali poreče o revoluciji, kot je rekel o vojni: »Nikoli se mi še ni zdelo taka gnusnost?«

Drugega dne zvečer, 28-ga, je prejel brzjavno tajno-pisno vest od glavnega poštnega ravnatelja Lavalette-a: »Če hoče cesar izpodvreti podajo Pariza, je njegova navzočnost tu neogibna; še minute ne sme zgubiti.«²⁵

29-ga gre Napoleon z vojsko proti Parizu. Toda premika se prepočasi. 30-ga izroči zapovedništvo stožernemu načelniku Berthierju z ukazom, naj vodi vojsko v Fontainebleau, sam pa oddirja brez spremstva, s pošto, na vrat na nos, kakor je nekoč dirjal od Berežine.

Spotoma sledi ena strašna vest drugi; sovražnik se bliža Parizu; cesarica z naslednikom je odpotovala v Loaro; pri Parizu se vrši boj.

Po noči se je cesar ustavil zaradi prepere konj na poštini postaji Cour-de-France, tik pred Parizom. V temi na cesti se sliši topot kopit. »Stoj!« kriči cesar. General Belliard, zapovednik konjiškega oddelka, skoči s konja, ko spozna znani glas. Napoleon ga odvede samega po cesti, obsipa ga z vprašanji in sliši, da je bitka pri Parizu zgubljena; glavni zapovednik kralj Josip je zbežal, in vojska mora po dogovoru izprazniti mesto.

»V Pariz! V Pariz! Ukažite pripeljati voz!«

»Prepozno, vaše veličanstvo, podaja utegne biti že podpisana...«²⁶

Toda cesar ne sliši nič: peljati se hoče v Pariz, biti plat zvona, razsvetiti mesto z ognji, oborožiti vse in vsakega, bojevati so po ulicah, če treba sežgati Pariz, kot so Rusi sežgali Moskvo.

Ne da bi počakal na voz, koraka hitro po cesti v Pariz, kakor da hoče iti vanj sam, brez orožja.

Bele zvezde migljajo na nebu, rdeči ognji — na zemlji. Kaj je to? Prusi tabore na levem bregu Sene, tik pod mestnimi zidovi.

Cesar se ustavi in gre nazaj s počasnim korakom in povešeno glavo. Ali je že prepozno, ali še ni prepozno? Morebiti podaja še ni podpisana?

Ko se vrne na postajo, pošlje Caulaincourta v Pariz s pooblastilom, da se pogaja zaradi miru.

Noč prebije, kot v St. Dizierju, nad vojnimi zemljevidi. Ob prvem svitu pride jadrnik: podaja je podpisana in še tega jutra pojdejo zavezniki v Pariz.

Ni ga obranil in ni ga izročil — sam se je izročil Usodi.

Po isti cesti se pelje nazaj v Fontainebleau in se ustavi v pritličju dvorca, v malih izbah vzdolž galerij Franca I.

Čaka združitev čet, da bi se bojeval pri Parizu. Šestdeset tisoč bajonetov ima, sto in šestdeset tisoč jih je z njim. »Stotisočnim.« Morebiti je tudi tu še vedno, kakor pri Lipskem, »najmogočnejši vladar v Evropi, in njegova stvar se še lahko popravi.«

1. aprila zve za zmagoslavni vhod zaveznikov v Pariz. 3-ga mu prinese Caulaincourt Aleksandrovo odklonitev njegove mirovne ponudbe.

Prav tega dne ogleduje cesar dve diviziji Mlade in Stare garde na fontainebleauskem dvoru Belega konja in spregovori nato k vojski:

»Sovražnik nas je prehitel za tri pohode, prišel je v Pariz. Predlagal sem mir cesarju Aleksandru za ceno velikih žrtev — vseh naših zmag po revoluciji... Odklonil je... Hočem se biti še pod Parizom. Ste li pripravljeni?«

»Naj živi cesar! V Pariz! V Pariz! Umremo na njegovih razvalinah!« je odgovorila vojska z gromovitim krikom.²⁷

»Odpoved, ostane samo še odpoved!« je spregovoril v gruči maršalov Ney, dva koraka od cesarja. Ta ga ni slišal, ali pa se je delal, da ne sliši. Vrnil se je v svoje sobe. Maršali gredo za njim, Ney spredaj. Od zadaj ga priganjajo in osrčujejo s šepetom: naj govori za vse.

»Vaše veličanstvo, imate li vesti iz Pariza?«

»Ne, kakšne?«

»Prav slabe: Senat vas je odstavil in odvezal ljudstvo in vojsko od prisege.«

»Senat ni imel pravice, to storiti; to bi moglo narediti edino le ljudstvo,« odvrne cesar mirno. »A zaveznike uničim pri Parizu.«

»Naš položaj je obupen,« nadaljuje Ney. »Žal, da mir ni bil sklenjen prej, a zdaj ostane samo odpoved.«

Vstopi maršal Macdonald in se pridruži splošnemu zboru:

»Vojska noče prepustiti Pariza usodi Moskve... Odločili smo se, da to končamo... Dovolj nam je že te nesrečne vojne; nočemo začeti še državljansko vojno... Kar se mene tiče, javljam vašemu veličanstvu, da se moj meč nikoli ne oškrlati od francoske krvi!«

»Vi, gospoda, ste sklenili eno, a jaz — drugo: jaz se bom bojeval pri Parizu...«

»Vojska ne pojde v Pariz!« zvišuje Ney svoj glas.

»Vojska bo poslušala mene!« zvišuje svoj glas cesar.

Vaše veličanstvo, vojska poslušala svoje generale!²⁸ Napoleon je vedel, da je treba reči samo besedo službojočemu pribočniku, pa bi bili vsi maršali zaprti. Toda storiti to spričo sovražnika ni tako lahko; in bodo li drugi boljši od teh? Odpušča jih še vedno prav tako mirno, in ko je ostal sam s Caulaincourtom, piše pogojno odpoved, v kateri pridruže za sina pravico do prestola in vladarstvo — za cesarico, Caulaincourt, Macdonald in Ney nesejo odpoved v Pariz.

²⁵ Houssaye, I. c. 413.

²⁶ Ibid., 541—542.

²⁷ Ibid., 591—592.

²⁸ Ibid., 637. — Macdonald, 264.

Ob istem času izdaja cesarja stari, zvesti in hrabri maršal Marmont, njegov sobojnik v egiptovski vojni, ki piše Schwarzenbergu: »Zelee pripomoči k zbližanju vojske z narodom, da se prepreči vsaka možnost meščanske vojne in prelivanja francoske krvi, sem pripravljen zapustiti svojo vojsko Napoleona pod sledečimi pogoji: prvič, vojska se svobodno umakne v Normandijo z orožjem, pratežem in strelivom; drugič, če bi zaradi tega gibanja padel Napoleon v roke zaveznikov, mu bota zagotovljena življenje in svoboda na ozemlju in v deželi, ki ju izberejo zavezniki.« To se pravi: »Delajte z njim, kar hočete; vrzite ga v jamo, pokopljite živega, samo ubijte ga ne.« — »Res, prava francoska velikodušnost!« je odvrnil Schwarzenberg, bržda ne brez posmeha, in je seveda v vse privolil.²⁹

6. Marmontov voj je stal v Essones-ih, med Fontainebleaujem in Parizom, in kril Napoleona pred zavezniki. Ko ga je odvedel, jim je izročil Napoleona brez orožja.

Aleksander je videl v tej izdaji dejanje »Božje previdnosti« v korist Bourbonov in je razglasil, da ne more sprejeti pogojev odpovedi Napoleona v korist sina, ter je zahteval popolno odpoved.

Ko je Napoleon zvedel za Marmontovo izdajo, je dolgo ni hotel verjeti; ko je nazadnje moral verjeti, je rekel: »Nesrečnejši bo od mene!«

»Odpuščam jim; naj jim odpusti tudi Francija,« pravi v oporoki, ko se spominja Marmonta med drugimi svojimi izdajalci, med njimi tudi Talleyranda. Upajmo, da bo na sodni dan zlodej Talleyrand s poljubom sežgal usta Judežu Marmontu.

Ko je odšel essoneski voj, ni bil boj pri Parizu več mogoč, in Napoleon je sklenil, umakniti se za Loaro. O, da bi bil prej to storil! Pri vsem tem poginuti, — ali bi ne bilo boljše poginuti radovoljno — radovoljno stopiti na grmado, skupaj s sveto Francijo — Jeanne-o d'Arc? A zdaj je neradovoljna žrtev pogin: sam ni šel, — zato so ga odvedli; sam se ni odločil, — odločila je Usoda.

Zvečer 5-ga so se vrnili Caulaincourt, Macdonald in Ney iz Pariza v Fontainebleau in sporočili cesarju, da je razglasil senat grofa Provanskega za kralja Ludovika XVIII.; Aleksander ni sprejel pogojne odpovedi in zahteva popolno.

»To se pravi, vojna,« je spregovoril cesar mirno. »Naj bo, vojna ta hip ni slabša od miru!«³⁰

Ker je pričakoval tak odgovor Aleksandra, je že prej ukazal, umakniti se za Loaro. Zjutraj, ob svitanju, odide garda kot prednja četa v Malesherbes, ostala vojska ji sledi še to jutro.

5-ga zvečer so sklenili generali na skrivnem zborovanju, ne spolnjevali nobenih cesarjevih ukazov o premikanju čet, in ob dveh po noči je general Friant, zapovednik 1. divizije Stare garde, sporočil ta sklep vsem zapovednikom vojev, a zjutraj so ga priobčili Caulaincourt, Macdonald in Ney načelniku glavnega štaba.

6-ga zbere Napoleon zadnjič maršale. Zelo mirno in podrobno, z matematično natančnostjo, jim razlaga svoj načrt za umik, pri čemer kaže na vojne zemljevide in izračunjuje ostale vojne sile. »Morebiti se da še vse rešiti!«³¹

Maršali molče, a ko zahteva Napoleon odgovora, odgovarjajo, da so ostali pri njem le še odlomki vojske, in če bi se mu tudi posrečilo, umakniti se za Loaro, se bodo končali ti poslednji napor z državljansko vojno. In ilovasti obrazi govore brez besed: »Odpovej se!«

»Miru hočete, — imejte mir!« pravi cesar, usede se k mizi in piše:

»Ker so razglasile zvezne države, da je Napoleon edina ovira za obnovitev miru v Evropi, izjavlja ta, zvest svoji prisegi, da se odpoveduje zase in za svoje naslednike prestoloma Francije in Italije, ker je pripravljen prinesiti v dar vsako osebno žrtev in življenje samo za blaginjo Francije.«³² »Žrtev«, ta beseda je povedana in zapisana na večnih tablah Usode. Obraz žrtve, — to je poslej novi obraz Napoleona Človeka.

Takoj se prazni grad — vse beži. Lahko bi mislili, da so cesarja že pokopali.³³

V gradu je tiho, a v vojašnicah šum. Tam nočejo odpovedi in so razgorčeni nad izdajo maršalov. Po noči koraka Stara garda po mestnih ulicah v bojnem redu, z razvitimi zastavami, pri svitu plamenic, med zvoki marseljeze in Napoleonove himne. Čudni in strašni so obrazi vojščakov: vidi se jim, če bi cesar samo hotel, pa bi še vedno lahko s takimi ljudmi prehodil in premagal ves svet.

12. aprila je prispel iz Pariza maršal Macdonald, da dobi od Napoleona od njega samega podpisano, ali kakor govore diplomati, »ratificirano« odpoved in jo izroči zaveznikom. Cesar mu ukaže, naj pride ponjo zjutraj ob devetih.

Kaj se je zgodilo tisto noč, ne ve nihče prav dobro. V oknih gradu so bleščale luči; ljudje so begali, kričali, klicali na pomoč. Razširil se je glas, da se je hotel cesar zastupiti s strupom iz pušice, ki jo je nosil na vratu od španske vojne; zastupitev pa se ni posrečila: strup se je bil izduškal; vse se je končalo samo z zelo močnim bljuvanjem.³⁴

Na Sv. Heleni je sam zavračal to govorico z nevoljo. Do samomora je občutil vedno preziranje: »Samo glupci jemljejo sami sebi življenje.«³⁵ »Samomorilec je ubežnik: bežati iz življenja je prav to, kot bežati z bojišča,« pravi v enem svojih povelj na vojsko. Vedel — pomnil je, da ne more nikamor bežati.

²⁹ Ibid., 600—601.

³⁰ Ibid., 637.

³¹ Ibid., 637.

³² Ibid., 641.

³³ Ibid., 641.

³⁴ Ségur, VII. 196—199. — Pasquier, II. 325. — Constant, IV.

256—270. — Mémor., IV. 173.

³⁵ Gourgand, I. 558.